

PHÁT TRIỂN VỐN TỪ CHO TRẺ MẪU GIÁO 3-4 TUỔI THÔNG QUA HOẠT ĐỘNG KHÁM PHÁ THẾ GIỚI THỰC VẬT

Nguyễn Thị Ngọc Châu - Trường Đại học Hồng Đức

Ngày nhận bài: 27/04/2018; ngày sửa chữa: 07/05/2018; ngày duyệt đăng: 10/08/2018.

Abstract: The exploration of the surrounding environment in general and the flora exploration activity is one of the most effective pathways for the development of vocabulary for preschool children, especially 3-4 year olds. The paper explores some of the concepts, characteristics of capital development, exploration of the plant world and its role in the development of vocabulary for 3-4 year olds children. The current situation in the development of children's vocabulary from 3-4 years old through floral exploration in some Thanh Hoa pre-schools is a reliable basis for us to take measures in order to improve the effectiveness of organizing educational activities in kindergartens.

Keywords: Environment, floral world, floral exploration, the development of vocabulary; 3-4 years old children.

1. Mở đầu

Một trong những cơ sở để trẻ mầm non có thể giao lưu, giao tiếp, diễn đạt ý tưởng của bản thân cho người khác hiểu và hiểu được ý của người khác là việc phát triển ngôn ngữ. *Vốn từ* được xem là nền móng để phát triển ngôn ngữ, nhất là đối với trẻ 3-4 tuổi. Nhờ có vốn từ mà trẻ mẫu giáo dễ dàng chiếm lĩnh được tri thức, vốn kinh nghiệm sống. Phát triển vốn từ (PTVT) còn giúp trẻ dễ hòa nhập với cuộc sống một cách mạnh dạn, tự tin và thành công hơn.

Với trẻ 3-4 tuổi, môi trường xung quanh (MTXQ) thực sự hấp dẫn. Ở đó có những điều kì bí, thú vị luôn tạo ra sự ngạc nhiên, tò mò đối với trẻ. Trong MTXQ, thế giới thực vật (TGTV) rất phong phú, đa dạng và thực sự gần gũi với trẻ. Do đó, khám phá TGTV là một trong những hoạt động góp phần PTVT cho trẻ một cách hiệu quả. Thông qua hoạt động khám phá TGTV, trẻ sẽ có chung niềm vui, hứng thú và chúng có nhu cầu để tìm đến nhau, trao đổi, chia sẻ, thỏa thuận... Để thực hiện được điều đó, trẻ phải có được vốn từ nhất định, vốn từ của trẻ càng phong phú thì trẻ càng có cơ hội khám phá, càng có cơ hội để chiếm lĩnh kiến thức và kinh nghiệm. Do đó, chúng ta càng không thể tách rời trẻ ra khỏi môi trường khám phá TGTV.

Thực tiễn ở trường mầm non, trong hoạt động khám phá MTXQ, giáo viên (GV) thường chú trọng đến việc phát triển nhận thức, kiến thức còn mang nặng tính “phổ thông hóa” mà chưa chú ý đến PTVT cho trẻ hoặc nếu có thực hiện thì hiệu quả chưa cao. Do đó, việc đưa ra các biện pháp cụ thể nhằm PTVT cho trẻ mầm non nói chung và trẻ 3-4 tuổi nói riêng là vấn đề rất cần thiết. Bài viết này trình bày một số khái niệm, đặc điểm PTVT, hoạt động khám phá TGTV và vai trò của nó trong quá trình PTVT cho trẻ 3-4 tuổi. Từ đó, đưa ra các biện pháp PTVT cho trẻ 3-4 tuổi qua hoạt động khám phá TGTV.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Một số khái niệm lí luận

- *Phát triển vốn từ:* “Phát triển” được hiểu là “*sự biến đổi hoặc làm cho biến đổi từ ít đến nhiều, hẹp đến rộng, thấp đến cao, đơn giản đến phức tạp*” [1; tr 743].

Tác giả Nguyễn Thị Phương Nga cho rằng: “*PTVT cho trẻ là hoạt động có chủ đích, có kế hoạch, nhằm giúp trẻ lĩnh hội vốn từ có hiệu quả*” [2; tr 7].

PTVT cho trẻ được hiểu như là một quá trình lâu dài trẻ tích lũy vốn từ, hiểu nghĩa của từ và hình thành cách sử dụng từ trong các ngữ cảnh giao tiếp khác nhau. Trẻ lĩnh hội nghĩa của từ khi từ được sử dụng trong câu, trong lời nói. Vì vậy, việc PTVT cần thực hiện chặt chẽ với việc phát triển lời nói mạch lạc. Một mặt, lời nói tạo điều kiện cho trẻ lựa chọn từ ngữ có nghĩa phù hợp; mặt khác vốn từ là cơ sở cho ngôn ngữ mạch lạc.

Như vậy, *PTVT cho trẻ là quá trình cung cấp vốn từ về mặt số lượng, giúp trẻ hiểu nghĩa của từ và biết dùng từ phù hợp trong ngữ cảnh giao tiếp.*

- *Hoạt động khám phá TGTV:* Khám phá khoa học là một trong những hoạt động tạo ra nhiều cơ hội để rèn luyện và hình thành kĩ năng nhận thức cho trẻ. Thông qua các bài học đơn giản, GV không những cung cấp cho trẻ vốn tri thức, mà còn giúp chúng hình thành các năng lực tư duy, khả năng phán đoán và giải quyết vấn đề, nuôi dưỡng lòng say mê khám phá... những tiền đề cần thiết cho trẻ trong suốt cuộc đời. Khả năng nhận thức của trẻ được phát triển qua việc tiếp xúc, tìm hiểu các đồ dùng, đồ chơi và các nguyên vật liệu, qua các hoạt động tìm hiểu hoa quả, cây cối, con vật, các hiện tượng tự nhiên và khám phá xã hội. TGTV vẽ ra trước mắt trẻ những điều kì diệu, mới lạ từ thiên nhiên rộng lớn. Với sự tổ chức và giúp đỡ của GV, trẻ sẽ được trực tiếp trải nghiệm và

khám phá về TGTV qua các hoạt động đa dạng và phong phú hơn: trò chuyện, quan sát, làm một số thí nghiệm đơn giản, tham gia lao động vườn trường...

Dựa vào phân tích trên, có thể hiểu: “*Hoạt động khám phá TGTV*” là quá trình tổ chức các hoạt động khám phá và trải nghiệm trong TGTV thông qua việc cho trẻ tìm hiểu những kiến thức cơ bản liên quan đến cây cối, hoa, củ quả... từ đó giúp trẻ hiểu được đặc điểm, cấu tạo, tính chất và mối quan hệ giữa con người và thực vật.

- PTVT cho trẻ mẫu giáo 3-4 tuổi thông qua hoạt động khám phá TGTV:

Từ khái niệm “PTVT cho trẻ” và “hoạt động khám phá TGTV”, có thể hiểu, “*PTVT cho trẻ mẫu giáo 3-4 tuổi thông qua hoạt động khám phá TGTV*” là quá trình GV tổ chức các hoạt động khám phá và trải nghiệm trong TGTV thông qua việc cho trẻ tìm hiểu những kiến thức cơ bản liên quan đến cây cối, hoa, củ quả... nhằm giúp vốn từ của trẻ tăng lên về mặt số lượng; đồng thời hiểu nghĩa của từ và biết dùng từ phù hợp trong ngữ cảnh giao tiếp.

2.2. Hoạt động khám phá thế giới thực vật - phương tiện phát triển vốn từ có hiệu quả cho trẻ 3-4 tuổi ở trường mầm non

2.2.1. Đặc điểm vốn từ trẻ mẫu giáo 3-4 tuổi

Theo Đinh Hồng Thái [3; tr 102-103], ngôn ngữ trẻ 3-4 tuổi phát triển rất nhanh, vốn từ của trẻ trong giai đoạn này tăng gấp nhiều lần so với trẻ ở năm thứ 2. Cụ thể:

- *Số lượng từ*: Số lượng từ của trẻ 3 tuổi khoảng gần 500, phần lớn là danh từ, động từ. Trẻ 4 tuổi có thể nắm được xấp xỉ 700 từ, ưu thế vẫn thuộc về danh từ và động từ. Hầu hết các loại từ đã xuất hiện trong vốn từ của trẻ.

- *Khả năng nắm bắt các từ loại*: Khả năng sử dụng từ loại trong vốn từ của trẻ là tiêu chí để đánh giá chất lượng vốn từ. Trẻ 3-4 tuổi, về cơ bản trong vốn từ của trẻ đã có đủ các từ loại. Tuy nhiên, tỉ lệ danh từ và tính từ cao hơn nhiều so với các từ loại khác: danh từ chiếm 38%, động từ chiếm 32%, còn lại là tính từ chiếm 6,8%, đại từ chiếm 3,1%, phó từ 7,8%, tình thái từ 4,7%, quan hệ từ 1,7%, số từ 2,5%. Trẻ sử dụng danh từ, động từ để chỉ tên gọi có cây, hoa lá xung quanh, hoặc những việc làm của trẻ, những hành động của con người, con vật, cô cây, hoa lá. Sự tăng giảm của các từ loại trong vốn từ của trẻ là phù hợp với nhận thức của trẻ từng giai đoạn.

- *Khả năng hiểu nghĩa của từ*: Trẻ mầm non có 5 mức độ hiểu nghĩa khái quát của từ. Khi ở tuổi nhà trẻ, trẻ chủ yếu hiểu nghĩa biểu danh (mức độ 0). Tuy nhiên, trẻ 3-4 tuổi hiểu nghĩa của từ ở mức độ 1 (ý nghĩa biểu niệm ở mức thấp, tên gọi chung của các sự vật, hiện tượng cùng loại: cây, hoa, quả...) và mức độ 2 (khái quát hơn như: quả cam, táo, xoài; cây bóng mát, ăn quả...). Trẻ 3-4 tuổi đã có khả năng nghe, hiểu được lời nói, biết sử dụng ngôn ngữ lời nói ở các hoạt

động nhận thức, giao tiếp cụ thể trong cuộc sống hàng ngày, nhưng việc sử dụng ngôn ngữ của trẻ còn chưa hoàn chỉnh như việc phát âm, hiểu chính xác nghĩa của từ...

- *Vốn từ tích cực và thụ động*: Trẻ mẫu giáo lĩnh hội vốn từ ngữ chỉ là bước đầu nên không phải tất cả các từ chúng tiếp nhận và sử dụng ngay được. Đối với trẻ mẫu giáo 3-4 tuổi, do kinh nghiệm sống, tri thức của trẻ còn hạn chế, nên vốn từ tích cực và từ thụ động còn nghèo nàn, có lúc trẻ hiểu nghĩa của từ nhưng lại không nói được. Do vậy, quá trình tích cực hóa vốn từ cho trẻ 3-4 tuổi nói riêng và trẻ mẫu giáo nói chung là rất cần thiết nhằm chuyển vốn từ thụ động của trẻ sang vốn từ tích cực. Để thực hiện được quá trình này một cách hiệu quả, chúng ta cần cho trẻ có cơ hội khám phá, trải nghiệm các hoạt động môi trường xung.

2.2.2. Đặc điểm hoạt động khám phá thế giới thực vật của trẻ mẫu giáo 3-4 tuổi

Khám phá TGTV là một trong những nội dung khám phá hoạt động MTXQ ở trường mầm non. Nội dung hướng dẫn trẻ khám phá TGTV bao gồm những kiến thức cơ bản liên quan đến hiểu biết của trẻ như: Tên gọi, đặc điểm, cấu tạo, chức năng, nhu cầu và môi trường sống; các mối quan hệ tác động qua lại giữa con người và thực vật xung quanh; hình thành hành vi, thái độ chuẩn mực đạo đức của trẻ trong quan hệ với thực vật.

Đặc điểm của hoạt động khám phá TGTV cho trẻ 3-4 tuổi: Nhận biết được các loại cây, rau, hoa, củ, quả quen thuộc, gần gũi qua đặc điểm, cấu tạo bên ngoài, cách sử dụng, công dụng...; có biểu tượng về sự phong phú, đa dạng của thực vật; có kĩ năng so sánh sự khác nhau rõ rệt của các loại cây, rau, hoa, củ, quả hoặc so sánh hai đối tượng với nhau, thể hiện mong muốn được chăm sóc, bảo vệ, được chiêm ngưỡng và biết cách sử dụng chúng trong cuộc sống hàng ngày...

Hoạt động khám phá TGTV ở trường mầm non được tổ chức thông qua giờ học khám phá MTXQ và được “*lồng ghép, đan cài, đan xen*” vào các hoạt động giáo dục khác.

Cách hình thức tổ chức hoạt động khám phá TGTV cho trẻ mầm non nói chung và trẻ 3-4 tuổi nói riêng rất đa dạng và phong phú. Mỗi hình thức khác nhau có những ưu thế riêng để PTVT cho trẻ. Hình thức tổ chức khám phá TGTV dựa vào các hoạt động khác ở trường mầm non như: hoạt động học tập (hoạt động học có chủ đích), hoạt động vui chơi, hoạt động ngoài trời, hoạt động dạo chơi, tham quan, hoạt động lao động tự phục vụ. Hơn nữa, hoạt động khám phá TGTV là hoạt động hấp dẫn, thỏa mãn nhu cầu khám phá, trải nghiệm của trẻ, từ đó, quá trình khám phá sẽ hình thành cho trẻ các thao tác trí tuệ (phân tích, so sánh, khái quát...). Đặc biệt thông qua hoạt động này, trẻ được sử dụng từ ngữ trong giao tiếp, trò chuyện với bạn

bè... ngôn ngữ của trẻ phát triển, vốn từ trẻ được mở rộng và khả năng tích cực hóa vốn từ của trẻ được nâng cao.

Mỗi hình thức tổ chức sẽ có những biện pháp tương ứng. Biện pháp PTVT cho trẻ thông qua hoạt động khám phá TGTV không tách rời khỏi các phương pháp dạy học nói chung. PTVT cho trẻ 3-4 tuổi thông qua hoạt động khám phá TGTV là cách mà nhà sư phạm giúp trẻ nắm được từ mới, hiểu nghĩa của từ, biết sử dụng từ đúng với hoàn cảnh giao tiếp. Do vậy, khi PTVT cho trẻ, GV cần chú ý đến đặc điểm sinh lí, nhận thức, sự cá biệt hóa của mỗi cá nhân trẻ và cần đảm bảo được nguyên tắc giáo dục có tính khoa học, hệ thống, trực quan, đảm bảo tính thực tiễn.

2.2.3. Vai trò của hoạt động khám phá thế giới thực vật đối với việc phát triển vốn từ cho trẻ 3-4 tuổi

Khám phá MTXQ nói chung và khám phá TGTV nói riêng là những hoạt động thực sự hấp dẫn, có ý nghĩa to lớn gợi nên cho trẻ những cảm xúc, hấp dẫn, ấn tượng, lôi cuốn sự quan tâm, hứng thú của trẻ, trẻ được tích cực sử dụng các giác quan (vị giác, thị giác, thính giác...). Vì vậy, các cơ quan này cũng phát triển và tăng dần khả năng cảm nhận, tri giác các sự vật cho trẻ ngày một chính xác hơn. Thật vậy, quá trình khám phá TGTV sẽ làm trẻ thỏa mãn các nhu cầu nhận thức, thỏa mãn sự tò mò, ham hiểu biết, mở ra trước mắt trẻ "thế giới" rộng lớn về trí tuệ như: so sánh, phán đoán, quan sát, tưởng tượng, giải thích... nên tư duy và ngôn ngữ của trẻ cũng dần dần phát triển.

Thông qua các hoạt động khám phá TGTV, bản thân trẻ thu được kinh nghiệm về thực tiễn, những kiến thức, kĩ năng cơ bản về cấu tạo bên ngoài, thuộc tính bên trong, các mối quan hệ, sự phát triển của các sự vật: cỏ, cây hoa, lá, củ, quả..., giúp trẻ mở rộng vốn từ và phát triển ngôn ngữ.

Những yếu tố cốt lõi để PTVT cho trẻ chính là sự hoạt động tích cực, tích cực hóa vốn từ của trẻ với môi trường TGTV xung quanh. "*Quá trình làm giàu vốn từ diễn ra trong quá trình làm quen với MTXQ*" [4]. Hơn nữa, đặc điểm nhận thức của trẻ 3-4 tuổi mang tính trực hành động, nên để PTVT cần cho trẻ tiếp xúc trực tiếp nhiều với cây, cỏ, củ, hoa, lá... Trẻ mầm non, đặc biệt là trẻ 3-4 tuổi càng hứng thú với các hoạt động bao nhiêu thì mục tiêu giáo dục đề ra sẽ dễ dàng thực hiện bấy nhiêu. Điều này đồng nghĩa với vốn từ và cách sử dụng vốn từ cho từng hoàn cảnh giao tiếp cụ thể của trẻ sẽ được tăng lên, khi đó hiệu quả của vốn từ biểu cảm và biểu niệm ở trẻ cũng tăng lên gấp bội.

2.3. Biện pháp phát triển vốn từ cho trẻ 3-4 tuổi qua hoạt động khám phá thế giới thực vật

Tháng 9-10/2017, chúng tôi đã tiến hành khảo sát trên 50 GV đang trực tiếp giảng dạy tại lớp mẫu giáo 3-4 tuổi và 100 trẻ lứa tuổi này ở các trường mầm non TP. Thanh Hóa để tìm hiểu về nhận thức của GV về nhiệm vụ PTVT cho trẻ, thực trạng sử dụng biện pháp và mức độ PTVT

của trẻ 3-4 tuổi thông qua hoạt động khám phá MTXQ (trong đó có khám phá TGTV) [5]. Kết quả nghiên cứu cho thấy, phần lớn GV đã xác định được vai trò quan trọng của PTVT cho trẻ 3-4 tuổi qua hoạt động khám phá MTXQ. Tuy nhiên, rất ít GV có biện pháp cụ thể tổ chức hoạt động khám phá MTXQ để PTVT cho trẻ, đặc biệt là trẻ 3-4 tuổi. Họ còn phụ thuộc vào các tài liệu hướng dẫn, chưa thực sự sáng tạo. Nội dung, phương pháp và hình thức tổ chức hoạt động khám phá MTXQ của GV thực hiện còn đơn điệu, không có sự đổi mới, dẫn đến sự nhàm chán, mất hứng thú, chưa phát huy được khả năng tích cực hóa vốn từ cho trẻ. Ngoài lí do chủ quan, chúng tôi nhận thấy, một số lí do khách quan trong quá trình PTVT như: số lượng trẻ quá đông, khối lượng công việc GV thực hiện trong một ngày quá nhiều, tài liệu tổ chức hoạt động khám phá MTXQ nhằm PTVT cho trẻ còn hạn chế... Tất cả những điều đó đã ảnh hưởng đến hiệu quả của việc PTVT cho trẻ 3-4 tuổi qua hoạt động khám phá MTXQ.

Từ thực trạng trên, chúng tôi đề xuất một số biện pháp như sau:

2.3.1. Biện pháp 1: Tạo cơ hội cho trẻ được tích cực, chủ động, khám phá, trải nghiệm và diễn đạt lời nói về thế giới thực vật

- Mục đích, ý nghĩa:

Giúp trẻ tích cực khám phá, trải nghiệm bằng các giác quan để trẻ nắm bắt được biểu tượng về TGTV, đồng thời trẻ biết cách diễn đạt lời nói trong quá trình khám phá TGTV.

Khám phá TGTV là một trong những hoạt động hấp dẫn trẻ. Trong khi khám phá, trải nghiệm trẻ thực hiện các thao tác tư duy, phân tích, so sánh, phán đoán, giải thích... từ đó, vốn từ của trẻ cũng được củng cố và mở rộng. Qua việc cho trẻ khám phá, trải nghiệm, GV cung cấp cho trẻ từ mới, trẻ hiểu được từ mới, biết sử dụng từ đúng với hoàn cảnh giao tiếp... nhờ đó mà vốn từ được phát triển.

- Cách thực hiện:

Đối tượng khám phá, trải nghiệm cần được lựa chọn dựa trên nhu cầu, khả năng hứng thú của trẻ. Khi lựa chọn đối tượng, cần chú ý đến thực tiễn gần gũi với trẻ, phù hợp với đặc điểm từng địa phương. Do đó, đối tượng, nội dung khám phá, trải nghiệm không chỉ xuất phát từ GV, mà cần quan tâm đến hứng thú và khả năng nhận thức của trẻ. Đối tượng khám phá cần phù hợp với mục tiêu PTVT cho trẻ qua hoạt động khám phá TGTV.

Song song với quá trình cho trẻ khám phá, trải nghiệm trực tiếp với đối tượng, GV nên sử dụng hệ thống câu hỏi mang tính chất gợi mở, kích thích trẻ tư duy và cách sử dụng vốn từ, để trẻ vừa cảm nhận, khắc sâu về đối tượng vừa biết dùng từ diễn đạt suy nghĩ của mình một cách logic, mạch lạc.

Ví dụ: Trong chủ đề TGTV, có nhiều loại thực vật đa dạng, phong phú, có thể phân theo nhóm như: các loại cây (cây ăn quả, cây lấy gỗ, cây bóng mát...), các loại quả (quả nhiều hạt, quả ít hạt...), các loại rau (rau ăn lá, rau ăn củ...). GV cần lựa chọn trong các số đó những loài thực vật gần gũi với đặc điểm vùng miền của từng trẻ, hoặc những loại thực vật mà trẻ biết qua các tranh ảnh, video... Chẳng hạn như: tìm hiểu “*một số loại quả*” cho trẻ ở vùng miền núi, GV có thể lựa chọn một số loại quả gần là các quả mà trẻ dễ dàng nhìn thấy ở nơi trẻ sống như: quả mận, quả đào, quả mơ, quả chuối... Việc cho trẻ làm quen với một số quả ở đồng bằng Nam Bộ như măng cụt, măng cầu, sầu riêng... chỉ mang tính giới thiệu, hoặc mở rộng thêm. Bên cạnh quá trình cho trẻ khám phá trực tiếp với đối tượng, GV nên chú ý sử dụng hệ thống câu hỏi phù hợp, nên phát huy những câu hỏi mở, hạn chế những câu hỏi đóng, nhằm kích thích được tư duy của trẻ, một mặt giúp trẻ khắc sâu được đối tượng, mặt khác giúp trẻ biết huy động vốn từ của mình để diễn đạt, trả lời các hệ thống câu hỏi đó một cách logic, phù hợp.

- *Điều kiện vận dụng*: GV phải tích cực cho trẻ được thực hành, trải nghiệm và khuyến khích cho trẻ mạnh dạn được thể hiện, chia sẻ suy nghĩ, ý tưởng của mình cho bạn, nhóm bạn và tập thể lớp hiểu; chú ý xây dựng môi trường giáo dục trong và ngoài lớp phù hợp với đặc điểm nhận thức của từng đối tượng trẻ; tạo không gian trong lớp thực sự hấp dẫn, mới lạ, kích thích được khả năng tư duy và óc sáng tạo của trẻ. Từ đó, sẽ phát huy được khả năng tích cực hóa trong các hoạt động nói chung và hoạt động khám phá TGTV nói riêng của trẻ.

2.3.2. Biện pháp 2: Sử dụng trò chơi để phát triển vốn từ

- *Mục đích, ý nghĩa*: Trong quá trình sử dụng một số trò chơi, trẻ sẽ được cung cấp từ mới và có cơ hội hiểu nghĩa của từ mới trong hoàn cảnh giao tiếp nhất định. Đồng thời, trong quá trình chơi, trẻ biết vận dụng, sử dụng từ ngữ vào hoàn cảnh chơi để nhận vai chơi, giải quyết các tình huống phát sinh trong quá trình chơi, nhiệm vụ chơi một cách phù hợp. Trò chơi sẽ giúp trẻ nhận biết, cung cấp từ mới, tập phát âm, tập nói, tập sử dụng từ ngữ để diễn đạt đúng mục đích, ngữ cảnh, tăng cường khả năng tương tác và thiết lập mối quan hệ bạn bè, với mọi người xung quanh, giúp trẻ phát triển kỹ năng giao tiếp. Trò chơi là cầu nối để cung cấp vốn từ cho trẻ một cách thoải mái, không gò ép mà còn tạo được sự hấp dẫn, hứng thú đối với trẻ.

- *Cách thực hiện*:

Trò chơi luôn gắn liền với đồ chơi. Trong khi chơi, bằng cách lựa chọn đồ chơi, xác định vai chơi và nội dung chơi vào trò chơi, những từ mới trẻ sẽ dần được làm quen. Có thể sử dụng các trò chơi như: trò chơi đóng vai theo chủ đề, trò chơi học tập, các trò chơi GV tự sáng tác...

Ví dụ về trò chơi đóng vai theo chủ đề: Trò chơi xây dựng “*Công viên mùa xuân*”. Khi tổ chức trò chơi này, GV cần tiến hành theo quy trình như sau:

+ *Bước 1. Thỏa thuận trước khi chơi*: GV có thể cho trẻ hát bài hát “*Em yêu cây xanh*”, trò chuyện về bài hát nhằm mục đích trò chơi nội dung xây dựng “*công viên mùa xuân*”, GV cho trẻ thỏa thuận, chọn vai chơi, hoặc có thể phân vai chơi theo mong muốn của trẻ: Trẻ nào là “*kỹ sư trưởng*”, trẻ là công nhân để xây các hạng mục như tường rào, công, cây xanh, cây cảnh, ghế đá... và yêu cầu trẻ giải thích khái quát vai chơi của mình.

+ *Bước 2. Tổ chức chơi*: GV bao quát trẻ trong suốt quá trình diễn ra trò chơi, động viên, khuyến khích, tạo tình huống cho trẻ tự giải quyết các tình huống đó như: “*Tôi chào các bác, các bác đang xây dựng công trình gì? Bác đang trồng cây gì? Bác trồng cây để làm gì? Tại sao các bác lại thích xây dựng công viên mùa xuân...*”. Nếu trẻ còn lúng túng trong cách trả lời, GV sẽ là người hướng dẫn và hỗ trợ cho trẻ.

+ *Bước 3. Kết thúc trò chơi*: GV cho trẻ tự thuyết trình và nêu cảm nghĩ về công trình xây dựng của mình. GV nhận xét và khen ngợi thành tích của trẻ.

Ví dụ về trò chơi học tập: Trò chơi “*Hát về các loại quả*”, cũng thực hiện theo quy trình như sau:

+ *Bước 1. Ổn định - trò chuyện*

+ *Bước 2. Giới thiệu trò chơi, nêu luật chơi, cách chơi*: Trẻ lắng nghe và không được hát lại những bài mà bạn đã hát, GV gọi 1 trẻ thực hiện hát những bài hát có tên quả, sau đó lần lượt trẻ khác hát, trẻ hát xong được chỉ định bạn khác hát tiếp theo.

+ *Bước 3. Trẻ nhận xét, GV nhận xét*

Ví dụ về trò chơi GV tự sáng tác: Trò chơi “*Chiếc túi kì lạ*”. Cô giáo có thể sử dụng các câu hỏi như: *Bạn Nam ơi, con thử đoán xem trong túi này có gì hấp dẫn nào?*, cô cho bạn Nam đưa tay vào túi và lấy. Sau khi bạn Nam lấy xong, bạn nói “*Quả xoài*” và cô giáo nói “*Đúng rồi! hoan hô bạn Nam, đây là quả xoài màu vàng, nhìn rất ngon*”. Vậy là, thông qua trò chơi này, trẻ đã được cô giáo cung cấp cho từ ngữ mới, mang tính biểu cảm như: *hoan hô, màu vàng, nhìn rất ngon*.

Trò chơi phải phù hợp với trình độ nhận thức của trẻ, tăng dần mức độ khó, độ phức tạp để đem lại yếu tố bất ngờ, mới mẻ, tạo nên sự hứng thú và hấp dẫn cho trẻ. Trong quá trình chơi, GV nên chú ý đưa ra nhiều tình huống mới để kích thích trẻ dùng từ ngữ, biết diễn đạt trong suốt quá trình chơi.

- *Điều kiện vận dụng*: + GV cần lựa chọn nội dung chơi, cách chơi, luật chơi phù hợp với nhận thức của trẻ; thường xuyên thay đổi, tăng dần mức độ để trẻ cảm thấy mới lạ và hứng thú; + Trong quá trình trẻ thực hiện trò chơi, GV thường xuyên chú ý tạo các tình huống chơi đa

dạng, phong phú nhằm kích thích tư duy, khả năng mạnh dạn tự tin để diễn đạt ý nghĩ của mình bằng từ ngữ sao cho phù hợp với hoàn cảnh giao tiếp; + GV cần chú ý sửa sai và giải thích từ cho trẻ một cách hợp lí, phù hợp với đặc điểm tâm sinh lí của trẻ 3-4 tuổi, tránh tình trạng giải thích dài dòng, không logic, không rõ ràng. Mặt khác, để thực hiện tốt biện pháp này, GV cần cung cấp đủ các yếu tố về không gian, thời gian, đồ dùng, đồ chơi...

2.3.3. Biện pháp 3: Sử dụng hệ thống các câu hỏi mở, cho trẻ được thường xuyên nhắc lại các từ khó, từ mới

- **Mục đích, ý nghĩa:** Trẻ rất hay tò mò, khao khát được khám phá thế giới xung quanh, nhưng không có kinh nghiệm về thực tiễn hay nói đúng hơn là vốn từ còn hạn chế, chưa có kĩ năng nhiều về cách đặt câu hỏi. Do đó, trẻ cần có sự hướng dẫn và định hướng ban đầu của người lớn. Dù là cô hay trẻ hỏi hoặc đặt câu hỏi, thì cũng nên xem đây là cơ hội để cho trẻ suy nghĩ và thể hiện được suy nghĩ đó bằng ngôn ngữ. Thật vậy, việc sử dụng hệ thống câu hỏi mở là một trong những biện pháp để PTVT cho trẻ 3-4 tuổi qua hoạt động khám phá TGTV. Khám phá TGTV là một hoạt động nhận thức, đòi hỏi trẻ cần có sự tập trung, chú ý và phân tích để tìm ra những dấu hiệu đặc trưng, nếu không dễ dẫn đến trẻ nhàm chán, mất sự hứng thú. Do đó, để tăng sự tập trung chú ý, giảm sự phân tán cho trẻ, GV cần sử dụng những câu hỏi mở để kích thích sự tập trung trẻ trở lại với đối tượng khám phá để giúp trẻ tích cực suy nghĩ và thể hiện suy nghĩ của mình thông qua các câu hỏi và trả lời.

- **Cách thực hiện:**

+ GV xây dựng hệ thống câu hỏi. Khi xây dựng, cần lưu ý: câu hỏi phải kích thích được trẻ về đối tượng trẻ đang quan sát TGTV.

+ Trong quá trình tiếp xúc với đối tượng, cách thức chủ yếu GV hay sử dụng để hướng dẫn trẻ quan sát đối tượng bằng các giác quan như: sờ, ngửi, nếm, nhìn... nên GV chú ý giúp trẻ cách thức nhớ lại đối tượng khảo sát thông qua cách diễn đạt về các đối tượng đó. Ví dụ: Cô đó các con, làm thế nào để biết quả này nhiều hạt hay ít hạt?

+ GV chú ý đến việc xây dựng câu hỏi hướng dẫn cho trẻ, thông qua việc sử dụng các giác quan. Ví dụ: Con nhìn quả xoài, sờ tay quanh vỏ quả xoài... và thấy vỏ quả xoài như thế nào?

+ Hệ thống câu hỏi kích thích ngôn ngữ, cảm xúc và diễn đạt khác nhau, câu hỏi kích thích trẻ nhận xét, miêu tả nói lên suy nghĩ cảm nhận của mình về đối tượng, giao lưu với đối tượng, biểu đạt về đối tượng được quan sát, khám phá bằng nhiều cách khác nhau [4; tr 85]. Ví dụ: Con xem bông hoa này có đặc điểm gì? Con thích bông hoa màu gì? Vì sao? Hoa đẹp nhất khi nào?

- **Điều kiện vận dụng:** + GV cần chuẩn bị hệ thống câu hỏi đưa ra phù hợp với nhận thức của trẻ, không quá dễ làm trẻ dễ chán vì đã biết, nhưng cũng không quá khó để khuyến khích được trẻ say sưa, thích thú trả lời; + GV phải nắm rõ mức độ PTVT của trẻ trong lớp, để đưa ra hệ thống câu hỏi với mức độ khó khác nhau: trẻ có vốn từ ít, chưa tự tin GV nên đặt ra những câu hỏi ngắn, còn những trẻ khá có vốn từ phong phú, GV nên đưa hệ thống câu hỏi mở, kích thích được tư duy cho trẻ... Để làm được điều này, GV cần có nghệ thuật đặt câu hỏi, thì biện pháp này sẽ làm tăng hiệu quả việc PTVT cho trẻ.

3. Kết luận

Nhiệm vụ PTVT cho trẻ được thực hiện tích hợp trong tất cả các hoạt động ở trường mầm non, trong đó hoạt động khám phá MTXQ, đặc biệt là hoạt động khám phá TGTV có lợi thế hơn cả để PTVT cho trẻ mầm non nói chung và trẻ 3-4 tuổi nói riêng. Tuy nhiên, để quá trình tổ chức hoạt động khám phá TGTV nhằm PTVT cho trẻ 3-4 tuổi phát huy được tốt vai trò như: tích lũy số lượng từ cần thiết trong quá trình giao tiếp; giúp trẻ hiểu nghĩa của từ; khả năng tích cực hóa vốn từ cho trẻ, thì GV chính là người đóng vai trò quan trọng, họ vừa là “thang đỡ, điểm tựa” cho trẻ, vừa là người tổ chức, hướng dẫn để kích thích, hứng thú, khả năng tìm tòi, khám phá về TGTV xung quanh cho trẻ. Vì vậy, khi sử dụng các biện pháp để PTVT cho trẻ mầm non, GV cần phải linh hoạt, phối hợp đan xen với nhau, giúp trẻ có cơ hội được trải nghiệm, được trao đổi, được lắng nghe..., có như vậy thì vốn từ của trẻ mới phát triển hiệu quả cả về số lượng và chất lượng.

Tài liệu tham khảo

- [1] Hoàng Phê (chủ biên, 2009). *Từ điển Tiếng Việt*. NXB Đà Nẵng.
- [2] Nguyễn Thị Phương Nga (2006). *Giáo trình phương pháp phát triển ngôn ngữ cho trẻ mầm non*. NXB Giáo dục.
- [3] Đinh Hồng Thái (2012). *Giáo trình phát triển ngôn ngữ tuổi mầm non*. NXB Đại học Sư phạm.
- [4] Nguyễn Xuân Khoa (1999). *Phương pháp phát triển ngôn ngữ cho trẻ mẫu giáo*. NXB Đại học Quốc gia Hà Nội.
- [5] Nguyễn Thị Ngọc Châu (2017). *Thực trạng phát triển vốn từ cho trẻ 3-4 tuổi qua hoạt động khám phá môi trường xung quanh ở một số trường mầm non, thành phố Thanh Hóa*. Tạp chí Giáo dục, số đặc biệt tháng 12, tr 36-39.
- [6] Bùi Thị Lâm (2016). *Các biện pháp tổ chức trò chơi nhằm phát triển ngôn ngữ cho trẻ khiếm thính 3-4 tuổi*. Tạp chí Giáo dục, số 288, tr 38-41.
- [7] Hoàng Thị Phương (2017). *Giáo trình Lí luận và phương pháp hướng dẫn trẻ làm quen với môi trường xung quanh*. NXB Đại học Sư phạm.
- [8] Bộ GD-ĐT (2009). *Chương trình Giáo dục mầm non*. NXB Giáo dục.